

dictum est; quæ secundum ipsum est *habitus* (7) *viam facere potens ad majus*, idest melius, ut fiat sicut oportet: unde ipsa ponitur loco omnium aliarum partium ejusdem rationis. *Eubulia* autem est pars ejus quasi potentialis; quæ secundum ipsum est *scientia conferentium*, idest utilium ad finem, de quibus est consilium: & quia ipsa est prima, ideo ponitur loco aliarum quæ consequuntur, & sunt unius rationis. *Solertia* autem eodem modo redicitur ad prudentiam, sicut *eubulia*; sed in hoc differunt, quia *eubulia* invenit medium conveniens ad opus ratiocinando, & inquirendo, quia consilium quæstio est, ut dicitur in III. Ethic. cap. VIII. vel v. sed *solertia* invenit quasi subito: est enim *habitus ex repentino* inveniens quod convenit, vel ut in I. Posteriorum cap. ult. dicitur, *subtilitas quedam in non prospecto tempore medii*; non tamen ponitur virtus in VI. Ethic. sicut *eubulia*: tum quia *eubulia* se habet ad bonum tantum, *solertia* autem ad bonum, & ad malum: tum quia *solertia* magis dependet ex naturali ingenio quam ex assuetudine. Sciendum etiam, quod *solertia* est inventio medii sine prospecto tempore, tam in operativis quam in speculativis, tam in necessariis quam in contingentibus; sed *eustochia* est tantum in operativis, quæ est bona (8) conjectatio de contingentibus. Si autem consideretur prudentia secundum quod ad alios se extendit, sic non assignantur ei integrales aliæ quam etiam prudentiæ absolute consideratæ; subjectivæ autem, & potentiales aliæ. Potest enim aliquis coordinari alii dupliciter. Uno modo ad aliquem actum specialem, sicut scholares in his quæ ad studium spectant, milites in his quæ ad pugnandum: unde talis adunatio (9) non remanet, sed quamdiu actus talis exercetur respectu talis coordinationis ad alterum: (10) & sic ordinat *militaris*, quæ est habitus speculativus, & practicus exercitui conferentium. Alio modo coordinatio aliquis alicui in vita simpliciter: unde talis coordinatio nata est semper manere, nisi per accidens dissolvatur. Hæc autem vel est respectu eorum qui sunt in domo una: & sic est *æconomica*, quæ est habitus speculativus, idest considerativus, & practicus, idest activus, domui conferentium: vel est respectu eorum qui sunt in eadem civitate, & sic est *politica*, quæ est habitus speculativus, & practicus civitati conferentium. Unde hæc sunt partes subjectivæ prudentiæ. Sed quia in qualibet multitudine est duplex ordo, ut in XII. Metaph. text. LII. dicitur: unus quo ordinatur tota multitudo ad finem communem; alius quo singulariter partes multitudinis ordinantur ad invicem secundum fines proprios: ideo *politica* habet duas partes, unam quæ Regi civitatis competit, cujus est bonum commune totius multitudinis conjectare, & hæc dicitur *regnativa*, quæ est *experientia ejus quod est gubernare multitudinem innocue*; vel *legis positiva*, ut in VI. Ethic. cap. VIII. vel VIII. dicitur. Alia est quæ competit cuilibet de civitate, secundum quod ad bonum commune ordinatur: & hæc *politica* dicitur, nomen commune retinens. Et ideo dicit Philosophus in VI. Ethic. ubi sup. quod *legis positiva est architectonica*; quia fines proximi ordinantur ad finem communem. Et similiter potest dividi *militaris* in *ductivam*; quæ competit duci exercitus, & *militarem simpliciter*: & similiter *æconomica* in paternam, quæ competit patrifamilias; & *æconomicam simpliciter*. Partes autem prudentiæ sic acceptæ potentiales, sunt

(7) Al. vitam. (8) Al. continuatio. (9) Forte non semper manet. (10) Al. deest & sic.

omnes artes, & disciplinæ: quia politica de omnibus ordinata à quibus, & quantum sunt addiscendæ, vel exercendæ, ut dicitur in I. Ethic. cap. II. vel I. Et ideo *physica*, quæ est de operibus quæ non sunt à nobis, quia est scientia eorum quæ circa naturam sunt; & *dialectica*, quæ est ex operibus quæ sunt à nobis ordinatis ad sciendum, cum sit scientia bene disputandi; & *rhetorica*, quæ est de his quæ sunt à nobis ordinatis ad orandum, cum sit scientia bene dicendi ad persuadendum, dicuntur partes prudentiæ, ut dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod *physica* ponitur pars prudentiæ, in quantum de ipsa ordinat, & præcipit prudentia, ut dictum est; non autem ita quod sit pars ejus subjectiva, vel integralis.

Similiter autem est dicendum ad secundum de *dialectica*, & *rhetorica*.

Ad tertium dicendum, quod *politica* est prudentia quædam, qua homo dirigitur in his quæ ad alium spectant: unde nominat prudentiam completam. Et quia non omnis prudentia habet istam completionem, ideo ponitur pars ejus. Tamen in eo in quo completum habet esse, prudentia non differt secundum substantiam habitus *prudentiæ*, & *politice*, sed ratione tantum.

Ad quartum dicendum, quod militare exercitium maxime pertinet ad conservationem communitatis; & ideo *militaris* potius ponitur quam aliæ, ut negotialis, & hujusmodi per eam enim intelliguntur; sicut etiam per artes liberales, quas tangit, dicuntur intelligi mechanicæ, quæ simili modo sunt partes prudentiæ.

Ad quintum dicendum, quod regnum inter alia regimina dignius est, ut Philosophus in VIII. Ethic. dicit: & ideo potius regnum quam alia posuit.

ARTICULUS II.

Utrum continentia, clementia, & modestia sint partes temperantiæ, sicut dicit Tullius.

2. 2. quæst. cxxviii. art. 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod partes temperantiæ male assignentur à Tullio in prima Rhetorica, seu de invent. Lib. II. Dicit enim, quod partes temperantiæ sunt *continentia*, *clementia*, & *modestia*: & videtur quod male. Quia continentia, ut dicit Philosophus in VII. Ethic. cap. I. dividitur contra virtutem universalem. Ergo non debet poni pars alicujus virtutis.

2. Præterea. *Clementia*, ut dicit Tullius loc. cit. est *virtus per quam animus concitatus in odium alicujus, benignitate retinetur*. Hoc autem videtur ad mansuetudinem pertinere: mansuetudo autem non est pars temperantiæ, cum sit in irascibili; temperantiæ autem in concupiscibili. Ergo videtur quod *necclementia* debeat poni pars temperantiæ.

3. Præterea. *Modestia* à modo observando dicitur. Sed hoc est necessarium in qualibet virtute. Ergo modestia non est pars alicujus virtutis, sed consequitur omnem virtutem.

4. Præterea. Tullius dicit loc. cit. quod *modestia* est pudor honestatis, puram, & stabilem comparans auctoritatem. Pudor autem videtur esse idem quod verecundia. Cum ergo verecundia non sit virtus, sed passio, ut dicit Philosophus in IV. Ethic. cap. XVII.

videtur quod modestia non debeat poni pars virtutis.

QUÆSTIUNCULA II.

1. Ulterius. A quibusdam ponuntur partes temperantiæ *sobrietas*, & *castitas*: & potest haberi ex III. Ethic. cap. XII. & videtur quod (1) insufficienter. Quia sobrietas est circa delectationes gustus, castitas autem circa delectationes tactus. Cum igitur etiam alii sensus habeant suas delectationes, videtur etiam quod circa eas debeant assignari aliquæ virtutes.

2. Præterea. Contingit peccare non solum in delectationibus sensuum exteriorum, sed etiam in delectationibus sensuum interiorum, & etiam intellectus, sicut patet de curiositate. Similiter etiam in delectationibus, & concupiscentiis exteriorum rerum, ut honoris, pecunie, & hujusmodi, quæ secundum se videntur eligibilia, contingit esse peccatum per superabundantiam, ut dicitur in VII. Ethic. cap. ult. Sed virtus, & vitium sunt circa idem. Ergo & circa illas delectationes debet aliqua virtus poni.

3. Præterea. Virtus est circa difficile, & bonum. Sed magis sunt difficilia ad quæ non omnes tenentur, sicut virginitas, & abstinentia etiam ciborum necessariorum, quam sobrietas, & castitas. Ergo magis debent poni partes virtutis.

QUÆSTIUNCULA III.

1. Ulterius. Quidam Philosophus Græcus (Andronicus) ponit septem partes temperantiæ, scilicet *austeritatem*, *continentiam*, *humilitatem*, *simplicitatem*, *ornatum*, *bonam orationem*, *per se sufficientiam*: & videtur quod male. Austeritas enim, ut ipse dicit, est habitus secundum quem aliqui neque afferunt aliis delectationes colloquutionum, neque ab aliis recipiunt. Hoc autem videtur esse vitiosum, & contrarium amicitiae, quæ maxime colloquutionibus amicorum gaudet. Ergo austeritas non debet poni pars virtutis.

2. Præterea. Humilitas superbiæ opponitur. Sed superbiæ Philosophus ponit inter vitia quæ opponuntur fortitudini, ut patet in III. Ethic. cap. x. vel xv. Ergo humilitas non est adjuncta temperantiæ, sed fortitudini.

3. Præterea. Ipse dicit, quod humilitas est habitus non superabundans in sumptibus, & preparationibus. Sed quicumque non superabundat, est contentus illis quibus oportet. Ergo cum ipse dicat, quod hoc pertinet ad per se sufficientiam, videtur quod idem sit humilitas quod per se sufficientia.

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum, ad primam quæstionem, quod illæ partes quas Tullius ponit, partes potentiales sunt, in quantum participant modum temperantiæ. Sicut enim in scientiis modum oportet secundum materiam inquirere, ut dicitur in I. Ethic. cap. II. ita & in virtutibus. Materia autem virtutum moralium actiones, & passionis humane sunt. In passionibus autem quædam sunt in quibus passionem inferens de sui ratione natum est in prosecutionem movere, sicut delectabile quod concupiscibili passionem infert; & in his difficile est retrahi à prosecutione, & facile est prosequi. Unde temperantia, quæ

In III. Sent. Tom. III.

(1) Al. sufficienter. (2) In editis reducitur.

circa principalia delectabilia est, modum habet in retrahendo; & propter hoc temperantia plus assimilatur in sensibili, qui superabundat in fuga, quam in temperato qui superabundat in prosecutione rationum delectabilium. In passionibus autem in quibus passionem inferentia nata sunt ad fugam movere, sicut sunt timores, & audacia, difficile est prosequi, vel sustinere, facile autem fugere: unde modus fortitudinis, quæ circa timores, & audacias maximorum reprobilium est, modus est in aggrediendo: & ideo fortis magis similatur audaci qui superabundat in aggrediendo, quam timido qui superabundat in fugiendo. In actionibus autem non consideratur inclinatio affectus magis ad unum quam ad aliud nisi per accidens, in quantum convincitur passionibus. Et ideo justitiæ, quæ circa actiones est, modus est æqualitas, sicut fortitudinis superextensio, & temperantiæ refractio, & diminutio. Omnes igitur virtutes in quibus difficultas consistit in refranendo prosecutionem, conveniant in modo cum temperantia: hoc autem contingit in omnibus in quibus est inclinatio ad prosequendum. Hæc autem inclinatio duplex est. Una qua affectus inclinatur per passionem; alia qua ex passionibus ipsius est inclinatio ad exteriores gestus, quæ sunt signa interioris passionis. Affectus autem inclinatur ad prosequendum vel bonum proprium; & hanc inclinationem refranat *continentia*, quæ, ut dicit Tullius loc. cit. est *per quam cupiditas consilii gubernatione regitur*: vel malum alienum, in quantum est contrarium bono proprio; & hanc inclinationem refranat *clementia*, quæ, ut dicit Tullius ibid. est *virtus per quam animus in odium alicujus concitatus, benignitate retinetur*. Inclinatio autem quæ ad exteriores gestus est, quibus interior affectus ostenditur, refranat *modestia*, ut nihil eis immoderatum sit; quæ est virtus per quam pudor honestatis puram, & stabilem comparat auctoritatem. Sed quia difficillimum est refranere à delectationibus tactus, ideo iste modus in temperantia (quæ est circa hujusmodi delectationes) consistit principaliter, & quasi integraliter, in aliis autem participative.

Ad primum ergo dicendum, quod continentia tripliciter dicitur. Uno modo secundum quod aliquis habet rationem rectam, quæ à passionibus excellentibus nondum edomitis refranat; & est circa eadem ac temperantia, ut in VII. Ethic. cap. ix. vel xi. dicitur: sic enim Philosophus continentiam accipit: & differt à temperantia in hoc quod temperatus hujusmodi passiones non patitur: & secundum hoc continentia non est virtus, quia operatur quod bonum est, non delectabiliter, & faciliter, quod requiritur ad virtutem; & ita reducitur ad temperantiam sicut imperfectum ad perfectum, & ut pars potentialis. Alio modo dicitur continentia secundum quam homo se refranat non solum ab illicitis delectationibus, sed etiam à licitis; & sic dicit quendam perfectum statum temperantiæ, sicut, & virginitas: unde reducitur ad temperantiam per modum partis subjectivæ. Tertio modo dicitur continentia per quam (2) retinetur animus à quibuslibet concupiscentiis: & hanc acceptionem ponit etiam Philosophus in VII. Ethic. ubi supra, & sic videtur eam accipere Tullius, ut patet per definitionem positam. Unde sic ponitur pars temperantiæ, in quantum participant modum temperantiæ, etiam circa alienum.

Ad secundum dicendum, quod clementia non

Bbb 2

est

est omnino idem quod mansuetudo: quia mansuetudo refranat à concitatione, ut scilicet quis per iram non incitetur: est enim secundum Philosophum Græcum virtus irascibilis, secundum quam ad iras sumus difficile mobiles: clementia autem refranat ab executione vindictæ etiam post (3) comminationem; & sic clementia magis est circa actiones; & sic est pars justitiæ (4) epiceja, quia epicejus est diminutivus pœnarum, ut dicit Philosophus in V. Ethic. cap. ult. Tamen possunt ratione prædicta clementia, & mansuetudo sicut partes potentiales ad temperantiam reduci: quia partes potentiales virtutum non oportet quod communicent cum eis in materia, & subiecto, sed in modo.

Ad tertium dicendum, quod modestia non dicitur ex hoc quod imponat modum in qualibet materia secundum quod hic accipitur, sed tantum in exterioribus gestibus, ut scilicet in eis maturitas debita observetur: & hujus virtutis pars potissima est eutrapelia, quam Philosophus ponit V. Ethic. c. xv. quia etiam in ludicris, in quibus est difficilius, modum debitum non excedit.

Ad quartum dicendum, quod pudor non ponitur hic pro passione verecundiæ, sed pro quadam exteriori compositione, cujus pudor causa esse potest; sicut etiam castitas pudor interdum dicitur, quia contrarium ejus maxime est turpe, quod verecundia timet. Similiter contrarium modestiæ est maxime apprensens: & sic est natum confusionem inducere, quam pudor timet.

SOLUTIO II.

Ad secundam quæstionem dicendum de aliis partibus, scilicet *sobrietate*, & *castitate*, quod sunt partes subjectivæ temperantiæ; quia castitas est circa delectabilia tactus absolute, quæ sunt in venereis; sobrietas autem circa delectabilia gustus, prout est tactus quidam, quæ sunt in cibis, & potibus.

Ad primum ergo dicendum, quod delectationes aliorum sensuum non sunt vehementes sicut delectationes tactus, eo quod non sunt per conjunctionem rei, sed speciei. Unde difficultas refranandi istas delectationes non est ex impetu earum: & ideo non oportet quod sit aliqua virtus in parte affectiva circa eas; sed sufficit ad hoc prudentia, quæ est in ratione.

Ad secundum dicendum similiter de aliis delectationibus.

Ad tertium dicendum, quod virginitas, & hujusmodi non sunt virtutes, sed nominant statum virtutis: & ideo de eis non fit mentio.

SOLUTIO III.

Ad tertiam quæstionem de aliis partibus quas Philosophus Græcus ponit dicendum est, quod accipiuntur eodem modo sicut partes Tullii, nisi quod clementiam omittit. (5) Continentiam enim ponit, & videtur eam accipere sicut Philosophus in VII. Ethic. cap. 111. unde dicit, quod continentia est habitus invidus à delectatione. Sed modestiam in multa dividit secundum diversa exteriora, in quibus oportet hominem modum imponere. Exteriora enim in quibus modestia modum imponit, sunt tria. Primum est collocaiones ad eos quibus convivimus;

(3) Al. communicationem. (4) Al. epiceja, quia

& in his ponit modum *austeritas*, cujus definitio in obijciendo supra posita est. Secundum est bona exteriora, ut vestes, equi, & hujusmodi; & in his ponit modum *humilitas* quantum ad quantitatem in usu: unde secundum ipsum, *humilitas est habitus non superabundans in sumptibus, & preparationibus; sed simplicitas quantum ad modum querendi, quæ secundum ipsum est habitus contentus his quæ contingunt, non enim multum sollicitus est de talibus.* Tertium est actiones propriæ quæ ad corpus pertinent; & in his ponit modum quantum ad agentem *ornatus*, qui secundum ipsum est *scientia circa decens in motu, & habitudine*; quantum autem ad exteriora, quæ consideranda sunt ut (6) debito tempore, & loco, & hujusmodi, *ordinatio*, quæ secundum ipsum est experientia separationis, & discretionis actuum, ut sciat loqui verum in tempore suo; quantum vero ad instrumenta, vel auxilia quibus indigemus ad actionem, est *per se sufficientia*, quæ secundum ipsum est *habitus contentus quibus oportet.*

Ad primum ergo dicendum, quod austeritas, secundum quod ponitur virtus, non omnino aufert delectationem quæ est in colloquiis, sed aufert superabundantiam in illa. Et quia major difficultas accidit in abstinendo ab his, ideo à defectu hæc virtus nomen accepit.

Ad secundum dicendum, quod superbus, in quantum se superextendit ad ea quæ sunt supra ipsum, sic habet aliquid de modo audacis; & ideo reducitur aliquo modo ad vitia opposita fortitudini: quamvis proprie loquendo, secundum quod communiter de superbia loquimur, magis sit excessus magnanimitatis. Humilitas autem, in quantum diminutio est, habet aliquid de modo temperantiæ; & ideo ad ipsam reducitur sicut pars potentialis.

Ad tertium dicendum, quod differentia humilitatis, & per se sufficientiæ patet ex his quæ dicta sunt.

ARTICULUS III.

Utrum magnificentia, fidentia, patientia, perseverantia bene assignentur à Tullio esse partes fortitudinis.

1. **A**D tertium sic proceditur. Videtur quod partes fortitudinis male assignentur à Tullio. Assignat enim has partes, *magnificentiam, fidentiam, patientiam, perseverantiam.* Magnificentia enim, ut dicit Philosophus IV. Ethic. cap. v. est idem liberalitati. Sed liberalitas ad justitiam reducitur. Ergo & magnificentia.

2. Præterea. Fiducia ad spem pertinet. Sed materia fortitudinis non est spei passio, sed timor, & audacia, ut dicit Philosophus in III. Ethic. cap. ix. Ergo pars fortitudinis non est fiducia.

3. Præterea. Philosophus in Lib. IV. Topic. cap. x. reducit in idem mitem & abinentem, qui videtur idem quod patiens: quia abinens est qui patitur, & non deducitur; mitem qui non patitur. Sed mansuetudo, sive clementia ponitur pars temperantiæ. Ergo & patientia.

4. Præterea. Ad perseverantiam pertinere videtur immobiliter operari. Sed hoc in omni virtute requiritur, ut dicit Philosophus in II. Ethic. cap. iv. Ergo perseverantia non debet poni pars fortitudinis.

QUÆS-

tionem. (5) Al. Conscientiam. (6) Forte supplendum fiant.

QUÆSTIUNCULA II.

1. **U**terius. A Macrobio (de somnio Scipionis) ponuntur septem partes fortitudinis, scilicet *magnanimitas, fidentia, securitas, magnificentia, constantia, tolerantia, firmitas*: & videtur quod male. Magnanimitas enim est circa magnos honores; qui inter bona computantur, ut dicitur in IV. Ethic. cap. vii. vel viii. fortitudo autem est circa audacias, & timores quæ sunt magnorum malorum. Ergo magnanimitas non est fortitudinis pars, cum sit circa oppositam materiam.

2. Præterea. Unum vitium non opponitur duabus virtutibus. Sed timiditas opponitur securitati, & fidentia. Ergo non sunt duæ virtutes, sed una.

3. Præterea. Constantia mutabilitati opponitur; similiter etiam & firmitas. Ergo non debent poni duæ partes fortitudinis.

QUÆSTIUNCULA III.

1. **U**terius. Philosophus in III. Ethic. cap. xii. ponit quinque modos adjunctos fortitudini veræ, scilicet civilem, militarem, illam quæ ex furore, vel tristitia, illam quæ procedit ex experientia, quæ facit spem vincendi propter frequenter vicisse, & illam quæ procedit ex ignorantia: & videtur quod male. Quia istæ virtutes cardinales sunt virtutes politicæ. Sed genus additum speciei non contrahit in partem speciei. Ergo civilis fortitudo non est pars fortitudinis.

2. Præterea. Militaris sub politica ordinatur, ut dicit Philosophus in I. Ethic. cap. i. Ergo non debet dividi militaris fortitudo contra civilem.

Præterea. Ignorantia excusat à peccato propter hoc quod tollit voluntarium. Sed voluntarium requiritur ad virtutem, sicut ad peccatum. Ergo non debet poni aliqua pars virtutis per ignorantiam.

QUÆSTIUNCULA IV.

1. **U**terius. Quidam Philosophus Græcus (Andronicus) ponit septem annexa fortitudini: scilicet *euppsychiam, (1) leniam, magnanimitatem, virilitatem, perseverantiam, magnificentiam, (2) andragathiam*: & videtur quod male. Quia, ut ipse dicit, *euppsychia dicitur robor animæ ad perficiendum opera ipsius.* Hoc autem in omnibus virtutibus requiritur. Ergo non est pars alicujus virtutis.

2. Præterea. Lenia secundum ipsum est habitus promptus tribuens ad conari qualiter oportet, & sustinere quæ ratio dicit. Sed promptitudo idem videtur esse quod facilitas, quæ relinquitur ex quolibet habitu. Ergo lenia est magis genus virtutis quam species alicujus virtutis.

3. Præterea. Ipse dicit, quod andragathia est viri virtus ad inventiva communicabilium operationum. Sed opera communicabilia sunt materia justitiæ. Ergo hæc virtus non debet poni pars fortitudinis, sed magis justitiæ.

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum ad primam quæstionem, quod partes quas Tullius assignat, sunt partes potentiales, in quantum participant aliquid de materia

(1) Al. hic, & deinceps leniam. (2) Al. Androgathiam. (3) Al. contra. (4) Nicolai: propositione agitatio, vel cogitatio &c. (5) Nicolai addit secundum Tullium. (6) Al. potentia.

fortitudinis. Fortitudo enim, ut dicit Philosophus in III. Ethic. cap. ix. vel xiv. proprie loquendo, est circa pericula mortis, & maxime quæ in bellicis est, quia in illis est maxime difficultas. Unde fortitudo secundum Græcum prædictum, virtus est irascibilis non facile obstupefactibilis à timoribus qui sunt (3) circa mortem: circa quæ habet duos actus, scilicet aggredi, & sustinere sine stupore; & hoc est ejus magis proprium, ut ipse dicit. Et quamvis principaliter fortis sit circa ista, tamen in omnibus aliis periculis, & arduis etiam bene se habet & in aggrediendo, & in sustinendo. Et ideo omnes virtutes in quibus consistit difficultas ex aggressionem alicujus ardui, vel ex sustententia difficilis, aliquid de fortitudinis modo participant, & ad ipsam reducuntur sicut partes potentiales, eo quod non est tanta difficultas in aliis sicut in illis periculis circa quæ est fortitudo. Arduum autem in cujus aggressionem consistit difficultas, est ad aliquod magnum opus faciendum; & sic est *magnificentia*, quæ secundum ipsum est rerum magnarum, & excelsarum cum animi ampla quadam, & splendidissima (4) proportionem cognitionis, vel cogitatio, atque ministratio. Aut est ad aliquod bonum magnum consequendum, & sic est *fidentia*, quæ est certa spes perducendi ad finem rem inchoatam, vel magis consequendi rem speratam; & secundum hanc acceptionem credo quod magnanimitas est idem quod fidentia. Id vero quod facit difficultatem in sustinendo, vel est bonum laboriosum, & circa hoc est *perseverantia*, quæ est (5) in ratione bene considerata stabilis, & perpetua permansio, & præcipue ut quis à ratione recta propter tristitiam, quæ in laboribus accidit, non recedat: quia sicut continentia facit invictum à delectationibus, ita perseverantia à tristitiis, ut dicitur VII. Ethic. cap. vii. vel viii. Vel est malum nocivum; & sic est *patientia*, quæ secundum Tullium est *honestatis, aut utilitatis causa rerum arduarum, & terribilium voluntaria, ac diuturna perpassio.*

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis magnificentia communicet cum liberalitate in materia, quia magna facta magnis sumptibus fiunt, tamen communicat cum fortitudine in modo.

Ad secundum dicendum, quod quamvis fortitudo non sit circa spem sicut circa materiam, sed magis magnanimitas; tamen habet spem concomitantem: quia fortis optimæ spei est circa materiam suam. Unde fidentia, & aliæ supradictæ partes in fortitudine, etiam secundum quod est specialis virtus, inveniuntur quantum ad id quod est difficillimum in eis, ut quædam conditiones fortis; & sic etiam possent dici aliquo modo partes quasi integrales fortitudinis.

Ad tertium dicendum, quod malum nocivum tres passiones natum est generare, scilicet timorem, tristitiam, & iram. Unde tres virtutes faciunt sustinere hujusmodi nociva. Fortitudo, ut homo non perturbetur per timorem; patientia, ut non perturbetur per tristitiam immoderatam; & similiter perseverantia, quæ facit ut propter tristitiam homo à rationis operibus non discedat, sicut (6) patientia non permittit propter tristitiam discedere ab æquanimitate mentis. Unde secundum Gregorium homil. xxxv. in Evang. *vera patientia est mala aliena*, idest ab aliis illata, æquanimiter perpassio. Mansuetudo autem facit ut homo non perturbetur per iram: unde abstinens, de quo loquitur Philosophus in IV. Topic. non est

idem

idem quod patiens, sed se habet ad fortem, & mi-
rem, similiter & ad patientem, sicut contingens ad
temperatum. Unde non oportet, si mansuetudo re-
ducitur ad temperantiam, quod & patientia; quia
passio aristoteli est ex victoria nocivi, sicut, & timor,
& ideo difficultas in patientia, & fortitudine est etiam
in non nocivi. Unde patientia participat mo-
dum fortitudinis; sed ira est ad victoriam contra no-
civum, unde difficultas est in refrinando; propter
quod mansuetudo participat modum temperantiam.

Ad quartum dicendum, quod perseverantia uno
modo dicitur continuationem virtutis, & sic est actus
omnium virtutum: alio modo dicitur propositum per-
sistendi: & sic est specialis virtus: quia habet spe-
cialem rationem objecti, scilicet laboriosum, opus,
prout natum est tristitiam inferre.

SOLUTIO II.

Ad secundam questionem de partibus quas Ma-
crobius ponit dicendum, quod sunt ejusdem ratio-
nis cum partibus quas ponit Tullius, nisi quod duas
harum dividit in duas species, scilicet *fiduciam*, quam
ponit Tullius, dividit in *magnanimitatem*, quae est in
sperando magna consequenda, ut magnos honores, &
fiduciam, quae est in consequendis honoribus medio-
cibus, ac hujusmodi, quam Philosophus innotina-
tam dicit, IV. Ethic. cap. x. vel xii. Item *perseve-
rantiam* dividit in *firmiorem*, quae facit permanen-
tiam in opere, & *constantiam*, quae facit permanen-
tiam in proposito animi. Et addit etiam unam, scilicet
securitatem, quae timori opponitur: unde prop-
inquius se habet ad veram fortitudinem; sed ta-
men differt a fortitudine, quia reprimit timorem non
solum circa maxima terribilia quemadmodum fortitudo;
sed etiam circa quaecumque. *Tolerantiam* vero est
idem quod *patientia*; *magnificentiam* autem proprio
nomine ponit.

Ad primum dicendum, quod magnanimitas, quam-
vis non conveniat in materia cum fortitudine, con-
venit tamen in modo, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod timiditas oppo-
nitur securitati; non autem fiducia; sed magis des-
peratio.

Ad tertium dicendum, quod constantia opponitur
mutabilitati in facto aliquo.

SOLUTIO III.

Ad tertiam questionem (7) de partibus quas Phi-
losophus ponit in III. Ethic. ubi sup. sciendum,
quod sunt etiam partes potentiales, aliter tamen
quam praedictae: praedictae enim partes a fortitudine
deficiunt quantum ad difficultatem materiae; sed il-
le quas Philosophus ponit, quantum ad rectitudi-
nem motivi: & ideo non sunt virtutes, sed partici-
pant aliquid de virtute fortitudinis. Motivum autem
ad actum fortitudinis potest esse triplex. Uno modo
intentio boni, vel honesti; & sic fortitudinis virtus
est vel alicujus temporalis boni, vel honoris, vel ali-
cujus hujusmodi; & sic deficit a ratione virtutis, &
est fortitudo quam nominat politicam. Alio modo ex
hoc quod removeretur faciens difficultatem in actu
fortitudinis, scilicet magnitudo periculi: & hoc qui-
dem removeretur per ignorantiam, & sic est ultimus
modus; & per spem vincendi, quae potest ex duobus
consurgere: vel ex arte, sive exercitio, & sic est

(7) Al. additur dicendum.

militaris fortitudo; vel experientia victoriae, sicut illi
qui alias talia pericula evaserunt, & sic est penulti-
mus modus. Tertio modo ex passione furoris, vel
tristitiae illatae, vel etiam timoris, vel desperationis; &
sic est tertius modus.

Ad primum ergo dicendum, quod fortitudo poli-
tica dicitur ex motivo, quia scilicet aliquod bonum
quod a civitatibus praestari fortibus solet, ad actum
fortitudinis moveri. Sic autem non dicuntur politi-
cae virtutes cardinales, sed in quantum in vita civili
perficiantur.

Ad secundum dicendum, quod militaris fortitu-
do dicitur, quia eam consueverunt habere milites,
qui habent exercitium, & artem bellandi: unde aequi-
vocatur in militari, & politica.

Ad tertium dicendum, quod non est ignorantia
de periculo omnino, sed de quantitate periculi: &
ideo non tollit totaliter rationem fortitudinis, sed di-
minuit aliquid de laude ejus.

SOLUTIO IV.

Ad quartam questionem de partibus quas alius
Philosophus Graecus ponit, sciendum, quod sunt
fere eadem cum illis quas ponit Macrobius. *Magna-
nimitatem enim*, & *magnificentiam*, & *perseverantiam*
proprio nomine ponit, & eas sic definit. *Magnani-
mitas est habitus pius faciens communiter accidente pra-
vis, & studiosis*. Magnanimus enim non est conten-
tentus vitare prava, & facere bona secundum quod
communiter sufficit, nisi excellentius faciat hoc: &
ideo dicitur in IV. Ethic. cap. vii. vel viii. quod
operatur magnum in omnibus virtutibus. *Magnifi-
centia vero est habitus superferens habentes ipsum, &
elatione adimplens*, in quantum scilicet effert propositum
ejus ad aliqua sumptuosa, & magna faciendam.
*Perseverantia vero est scientia, vel habitus eorum qui-
bus immanendum, id est bonorum, & non immanen-
dum, id est malorum, ultroneorum, id est indifferen-
tium*. *Eupsychia* autem, quae secundum ipsum est
robore animae ad ad perficiendum opera ipsius, videtur
idem esse quod constantia, & praecipue in spirita-
libus, quae sunt opera animae. *Lenia* autem, quae
secundum Philosophum est *habitus promptus tribuens
ad tolerare, & sustinere quae ratio dicit*, videtur idem
quod patientia. *Virilitas* autem videtur idem quod
fiducia, quam diximus differre a magnanimitate in
hoc quod est communium bonorum, vel hujusmodi,
cum magnanimitas sit magnorum, & quae sunt ul-
tra necessitatem virtutis. *Virilitas* autem secundum
ipsum est *habitus per se sufficiens in his quae sunt se-
cundum virtutem, & de necessitate virtutis*: & sic dif-
fert virilitas a magnanimitate. Item ponit *andragathiam*,
quae est *virtus adinventiva communicabilium
operum communiter*, scilicet juxta magnificentiam,
quae tendit ad magna in communitatibus faciendam: &
in hoc differt a Macrobio, qui hanc definitionem
non ponit propter hoc quod videtur esse idem libera-
litate, nisi quod intantum differat quod liberalitas
respicit bonum singulare, sed andragathia bonum
commune. Unde magis accedit ad magnificentiam:
quia ea quae indigent magnis sumptibus, maxime
sunt ea quae ad communitatem pertinent. Sed dicitur
Philosophus omitit *securitatem*, quam Macrobius
ponit: quia securitas videtur intrinseca fortitudini,
ut dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut dictum

est supra de perseverantia, quod potest esse specia-
lis virtus, in quantum respicit specialem rationem ob-
jecti, quamvis forte illa ratio possit inveniri in acti-
bus diversarum, aut omnium virtutum, sicut est de
magno quod respicit magnanimitas; ita etiam est di-
cendum de constantia, & eupsychia, quod idem est.

Ad secundum dicendum, quod promptitudo illa
intelligitur, ut homo propter difficultatem terribi-
lij non turbetur, quod ad patientiam pertinet: un-
de sicut patientia specialis virtus est, ita & lenia, quae
idem est.

Ad tertium dicendum, quod quamvis communi-
cer cum justitia quantum ad materiam, convenit ta-
men cum fortitudine quantum ad modum, sicut
& magnificentia.

ARTICULUS IV.

*Utrum religio, pietas, gratia, vindicatio, observan-
tia, veritas sint partes justitiae, sicut dicit
Tullius.*

2. 2. quest. lxxx. art. 1.

1. **A**D quartum sic proceditur. Videtur quod
partes justitiae male assignentur a Tullio de
invent. Lib. II. assignat enim justitiae sex species, quae
sunt *religio, pietas, gratia, vindicatio, observantia,
veritas*; & videtur quod male. Quia Philosophus
dicit in VIII. Ethic. cap. xi. vel xiii. quod servi
ad dominum non potest esse justitia. Sed Deus ma-
xime Dominus est. Ergo cum religio sit hominis ad
Deum, videtur quod non sit pars justitiae.

2. Praeterea. Sicut latra debetur Deo, ita etiam
dulcia debetur homini. Ergo sicut religio, quae est
idem quod latra, ponitur pars justitiae, ita debet
poni & dulcia.

3. Praeterea. Supra dist. xi. dictum est, quod
pietas est idem quod latra; latra autem idem quod
religio. Ergo pietas non debet dividi contra reli-
gionem.

4. Praeterea. Vindicatio videtur pertinere ad vi-
tium irae, quae est appetitus vindictae. Ergo non de-
bet poni pars virtutis.

QUAESTIUNCULA II.

1. Ulterius. A Macrobio, Lib. I. de somnio Scipionis
cap. viii. ponuntur haec partes. *Innocentia,
amicitia, concordia, religio, pietas*, (1) *humanitas,
affectus*; & videtur quod male. Quia innocentia om-
ni peccato opponitur. Sed omni peccato non oppo-
nitur nisi virtus communis. Ergo & innocentia vel
est virtus communis, vel sequens omnem virtutem:
ergo non debet poni pars justitiae.

2. Praeterea. Illud quod consequitur ad omnes
virtutes, non debet poni alicujus virtutis pars. Sed
amicitia est hujusmodi: quia verae amicitiae funda-
mentum est honestum. Ergo non debet poni pars
justitiae.

3. Praeterea. Philosophus in IX. Ethic. ponit circa
amicitiam tria, scilicet beneficentiam, benevo-
lentiam, & concordiam; a quibus omnibus dicit
amicitiam differre. Ergo sicut posuit concordiam,
ita debuit ponere alia duo.

(1) Al. bonitas. (2) Al. deest non. (3) Al. aequitatem, fidem, & veritatem. (4) Scilicet liberalita-
tem. (5) Al. communicativam. (6) Al. epicejam. (7) Al. hic, & deinceps communicatio, &
communicativa.

4. Praeterea. Affectus in omnibus moralibus requi-
ritur. Ergo (2) non debet poni pars alicujus virtutis.

QUAESTIUNCULA III.

1. Ulterius. Quidam ponunt quinque partes, quae
sunt *obedientia* respectu superioris, *disciplina* respec-
tu inferioris, (3) *aequitas* respectu parium, *fides*, &
veritas respectu omnium: & videtur quod male.
Quia justitia generalis, ut dicitur in V. Ethic. cap.
iii. vel v. attendit praecipua legis. Sed obedire est
attendere praecipuum. Ergo est idem quod justitia
generalis: ergo non est pars justitiae quae est specia-
lis virtus, sed magis e converso.

2. Praeterea. Rigor ad justitiam pertinet, sicut
aequitas. Ergo sicut ponunt aequitatem, ita ponere
debent rigorem.

3. Praeterea. Fides est virtus theologica. Ergo
non debet poni pars justitiae, quae est virtus cardina-
lis.

4. Praeterea. Veritas ad intellectum pertinet, justitia
autem magis ad voluntatem: quia, ut dicit An-
selmus, dialog. de ver. cap. xiii. est rectitudo vo-
luntatis propter se servata. Ergo videtur quod veritas
non sit pars justitiae.

QUAESTIUNCULA IV.

1. Ulterius. Quidam dividunt justitiam in libera-
litatem, & severitatem: quam (4) dividunt in *beni-
gnitatem*, & *beneficentiam*: benignitatem vero in sep-
tem partes, scilicet *religionem, pietatem, innocentiam,
amicitiam, reverentiam, concordiam, misericordiam*.
Et videtur quod non bene. Quia, ut dicit Philoso-
phus V. Ethic. cap. xv. virtuosus est diminutivus
poenarum. Sed severitas dicit hujusmodi oppositum.
Ergo non est pars virtutis.

2. Praeterea. Liberalitas dat alicui quod est pro-
prium dantis. Sed justitia dat alteri quod suum est,
& ei debitum. Ergo liberalitas non est pars justitiae.

3. Praeterea. Misericordia est passio, ut dicit Phi-
losophus in II. Ethic. cap. v. Sed nulla passio est vir-
tus, nec pars virtutis. Ergo misericordia non est
virtutis, nec pars ejus.

QUAESTIUNCULA V.

1. Ulterius. Philosophus in V. Ethic. cap. iv. di-
vidit justitiam in *legalem*, & *specialem*, quae est
aequalitas quaedam in bonis, & malis exterioribus:
quam dividit in *distributivam*, & (5) *commutativam*.
Dividit etiam justum in *politicum, paternum, &
uxorium*; politicum autem in *legalem*, & *naturalem*.
Ponit etiam circa justitiam, (6) *epicejam*, & *justi-
tiam metaphoricam*. Et videtur quod male. Species
enim non debet dividi contra genus. Sed justitia par-
ticularis est species justitiae legalis. Ergo non debet
dividi contra eam.

2. Praeterea. Justitia dirigitur in his quae ad alterum
sunt. Sed omnis operatio unius ad alterum (7)
commutatio quaedam est. Ergo justitia commutativa
non debet poni pars justitiae specialis, sed idem ei.
3. Praeterea. Justum politicum videtur ad justitiam
legalem pertinere. Ergo non debet poni pars
justitiae specialis.

Prae-